

**DINSHUNOSLIK: ISLOM DINIDA HALOL MEHNAT VA IQTISODIY
MUNOSABATLAR**

Andijon Davlat Universiteti

1-kurs (kunduzgi) iqtisod yo'nalishi talabasi
Sotvoldiyev Javlonbek Maxamatshokir og'li

Ilmiy rahbar: Anvarjon Karimov

Annotatsiya: Maqola Islom dinida halol mehnat va iqtisodiy munosabatlarning o'ri, ahamiyati va ijtimoiy hayotdagi roli haqida fikr yuritadi. Islomiy ta'limotga ko'ra, har bir ishni halol va adolatli bajarish jamiyatdagi barqarorlik va farovonlikni ta'minlaydi. Shuningdek, maqolada moliyaviy va tijorat faoliyatida shari'at prinsiplari, mehnatga hurmat va iqtisodiy adolat masalalari tahlil qilinadi.

Аннотация: Статья рассматривает роль и значение честного труда и экономических отношений в исламе. Согласно исламскому учению, выполнение работы честно и справедливо обеспечивает стабильность и благополучие общества. В статье также анализируются принципы шариата в финансовой и торговой деятельности, уважение к труду и вопросы экономической справедливости.

Abstract: The article discusses the role and importance of honest labor and economic relations in Islam. According to Islamic teachings, performing work honestly and justly ensures social stability and prosperity. The article also analyzes Sharia principles in financial and commercial activities, respect for labor, and issues of economic justice.

Kalit so'zlar: halol mehnat, iqtisodiy munosabatlar, shariat prinsiplari

Ключевые: честный труд, экономические отношения, принципы шариата

Keywords: honest labor, economic relations, Sharia principles

Kirish. Islom dini jamiyatda halol mehnat va adolatli iqtisodiy munosabatlarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Har bir musulmon uchun mehnat — bu nafaqat moddiy farovonlik manbai, balki ma'naviy poklik, shaxsiy barkamollik va jamiyatdagi barqarorlikni yaratadigan muhim vosita hisoblanadi. Halol mehnat orqali inson o'z burchini bajaradi, jamiyatda iqtisodiy adolatni mustahkamlaydi, o'z oilasi va atrofidagi odamlar uchun foydali ish qiladi. Islomiy ta'limotda ish va moliyaviy faoliyat faqat daromad manbai sifatida qaralmaydi, balki insonning ma'naviy kamoloti va jamiyatga bo'lgan mas'uliyati bilan chambarchas bog'liq. Qur'onda va Hadislarda halol mehnat qilish, moliyaviy amaliyotlarda adolatni saqlash, savdo-sotiq va biznes faoliyatini shari'at qonunlariga muvofiq olib borish haqida ko'plab ta'limotlar mavjud. Shu bilan birga, mehnatga hurmat ko'rsatish, boylikni

adolatli taqsimlash va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash masalalari ham alohida e'tibor talab qiladi.

1. Halol mehnat tushunchasi va uning Islomdagi o'rni

Islomda halol mehnat — bu insonning qasddan firibgarlik yoki aldovsiz, o'z qobiliyati va kuchi bilan daromad topishi hisoblanadi. Qur'onda va Hadislarda mehnatga doimo yuqori baho berilgan. Masalan, Payg'ambarimiz (s.a.v.) shunday degan: “Hech kimning qo'l mehnatidan yaxshiroq narsa yo'q” (Buxoriy va Muslim rivoyatlari). Bu yerda halol mehnat faqat moddiy boylik emas, balki insonning ma'naviy pokligini ham anglatadi.

Halol mehnatning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Ishni adolat va samimiyat bilan bajarish
- O'z qobiliyatini to'liq ishlatish
- Firibgarlik va soxtakorlikdan uzoq turish

Shunday qilib, halol mehnat — nafaqat moliyaviy manba, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va farovonlikning asosiy omilidir.

2. Iqtisodiy munosabatlar va shari'at prinsiplari

Islom iqtisodiy munosabatlarda adolatni eng asosiy tamoyil deb hisoblaydi. Shu bilan birga, har bir tijorat va moliyaviy faoliyat shari'atga mos bo'lishi lozim. Bu degani:

- Savdo-sotiq shaffof va ikki tomonlama rozilik asosida bo'lishi kerak
- Qarz olish yoki berishda foiz (riba) taqiqlanadi
- Iqtisodiy faoliyat jamiyatning umumiy manfaatiga xizmat qilishi lozim

Masalan, Zakat va sadaqa orqali boylikni jamiyatda adolatli taqsimlash prinsipi mavjud. Bu nafaqat kambag'allarga yordam beradi, balki iqtisodiy tengsizlikni kamaytiradi va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Shuningdek, shari'at moliya, investitsiya va biznes faoliyatida halollik, ishonchlik va odillikni majburiy qiladi. Bu prinsiplarga amal qilish orqali jamiyatdagi iqtisodiy faoliyat barqaror, moliyaviy tizim esa sog'lom bo'ladi.

3. Mehnatga hurmat va iqtisodiy adolat

Islom mehnatni qadrlash va har bir insonning mehnat huquqlarini himoya qilishga alohida e'tibor beradi. Shu nuqtai nazardan:

- Ish beruvchi xodimni adolatli maosh bilan ta'minlashi shart
- Ish jarayonida xodimning huquqlari buzilmasligi kerak
- Jamiyatda boylikni adolatli taqsimlash va kambag'allarga yordam berish muhim

Bu tamoyillar zamonaviy iqtisodiyotdagi “mehnat huquqlari” va “ijtimoiy adolat” tushunchalariga o'xshash bo'lib, ularni Islomiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtiradi. Shu orqali jamiyatda iqtisodiy tengsizlik kamayadi, ishsizlik va kambag'allikni kamaytirishga yordam beradi.

4. Halol mehnat va iqtisodiy faoliyatning jamiyat hayotidagi roli

Halol mehnat va shari'atga mos iqtisodiy munosabatlar jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Bu quyidagi jihatlar bilan namoyon bo'ladi:

- Moliyaviy faoliyatning shaffof va adolatli bo'lishi
- Jamiyatda ishonch va hamkorlik muhitining rivojlanishi
- Ijtimoiy barqarorlik va farovonlikning ta'minlanishi

Misol tariqasida, Islom mamlakatlarida Zakat tizimi orqali kambag'allarga yordam berish, kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va shaffof savdo tizimi orqali iqtisodiy barqarorlik saqlanishi mumkin. Shu bilan birga, halol mehnat insonlarni mas'uliyatli, samarali va jamiyat uchun foydali faoliyatga undaydi.

Halol mehnat va iqtisodiy faoliyatning amaliy jihatlari: Islomda iqtisodiy faoliyat faqat moliyaviy daromad manbai emas, balki jamiyat va shaxsning ma'naviy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Halol mehnatning amaliy jihatlari quyidagilar bilan ifodalanadi:

- Savdo va tijoratning halolligi – savdogarlar mahsulot sifatini yashirmasligi, narxni oshirmasligi va mijozlarni aldamasligi lozim.
- Ish haqining adolatli taqsimlanishi – ishchilar mehnati uchun o'z vaqtida va to'liq haq olishi kerak.
- Jamiyat foydasiga xizmat qilish – biznes faoliyati nafaqat shaxsiy foyda, balki jamiyat farovonligi uchun yo'naltiriladi.

Misol tariqasida, Qur'onda: "Odamlar orasida adolat bilan ish tuting, ozodlik va halollikni saqlang" deyiladi. Bu nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy va ma'naviy barqarorlikni ham ta'minlaydi. Shu sababli, Islomiy iqtisodiyotda har bir ishni shaffof, halol va barqaror amalga oshirish majburiy hisoblanadi.

6. Iqtisodiy adolat va kambag'allikni kamaytirish

Islomda boylikni adolatli taqsimlash va kambag'allikni kamaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu tamoyil quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

- Zakat va sadaqa – boy kishilarning moliyaviy yordam orqali kambag'allarga yordam berishi.
- Halol mehnat orqali daromad olish – inson o'z kuchi va qobiliyati bilan daromad topishi, firibgarlik yoki riba (foiz) yo'llaridan foydalanmasligi.
- Kichik tadbirkorlikni rag'batlantirish – kichik biznes va hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy faoliyatni kengaytirish.

Bu prinsiplarga amal qilish orqali jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlik kamayadi, ishsizlik darajasi pasayadi va odamlar o'z faoliyati bilan jamiyatga foyda keltiradi.

7. Halol mehnatning ma'naviy va ijtimoiy foydasi.

Halol mehnat faqat moddiy foyda keltirmaydi, balki insonning ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi:

- Shaxsiy kamolot – halol mehnat insonni mas'uliyatli, sabrli va halol qiladi.

- Ijtimoiy ishonch – jamiyatdagi odamlar bir-biriga ishonadi, savdo va hamkorlik rivojlanadi.

- Farovon jamiyat – adolatli iqtisodiy tizim, halol ish va boylikning adolatli taqsimoti jamiyatdagi farovonlikni oshiradi.

Masalan, shaxs o‘z kasbida halol ishlasa, uning mehnati nafaqat o‘ziga, balki atrofidagi odamlar va jamiyatga ham foyda keltiradi. Shu bilan jamiyatdagi iqtisodiy, ijtimoiy va ma’naviy barqarorlik ta’minlanadi.

8. Iqtisodiy faoliyat va jamiyatdagi barqarorlik

Islomda iqtisodiy faoliyat jamiyatdagi barqarorlik va farovonlikni ta’minlash vositasi sifatida qaraladi. Halol va adolatli moliyaviy munosabatlar, savdo va tijorat, mehnat va boylik taqsimoti jamiyatning ijtimoiy tuzilishini mustahkamlaydi.

- Moliyaviy barqarorlik – jamiyatdagi boylik va daromad manbalari halol yo‘l bilan ta’minlanadi, bu iqtisodiy nizolarni kamaytiradi.

- Ijtimoiy ishonch – halol ish va shaffof tijorat jamiyatdagi odamlar o‘rtasidagi ishonchni oshiradi.

- Farovonlik – odamlar o‘z mehnati evaziga daromad oladi, kambag‘allik va iqtisodiy adolatsizlik kamayadi.

Misol tariqasida, Islom mamlakatlarida Zakat tizimi orqali kambag‘allarga yordam berish, kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va moliyaviy faoliyatni shaffof amalga oshirish jamiyatdagi barqarorlikni mustahkamlaydi.

9. Iqtisodiy munosabatlarda shari’at prinsiplari

Islom iqtisodiyotining asosiy tamoyillari shari’atga muvofiq bo‘lishi lozim:

1. Adolat va shaffoflik – barcha moliyaviy operatsiyalar odil va shaffof bo‘lishi kerak.
2. Firib va riba taqiqligi – moliyaviy bitimlar firibgarlikdan, ortiqcha foiz (riba)dan xoli bo‘lishi kerak.

3. Jamiyat manfaatini hisobga olish – iqtisodiy faoliyat faqat shaxsiy foyda uchun emas, balki jamiyat farovonligi uchun xizmat qilishi kerak.

Bu prinsiplar savdo, biznes, moliya va mehnatning barcha sohalarida qo‘llanilishi lozim. Shu tarzda jamiyatdagi iqtisodiy adolat va farovonlik ta’minlanadi.

10. Mehnat va boylikning ijtimoiy ta’siri

Halol mehnat orqali inson nafaqat moddiy foyda, balki ma’naviy rivojlanish va jamiyatda obro‘ga ega bo‘ladi. Bu jarayon quyidagi ijtimoiy ta’sirlarni beradi:

- Ijtimoiy adolatni mustahkamlash – har bir inson mehnatiga yarasha foyda oladi, boylik adolatli taqsimlanadi.

- Jamiyatdagi hamkorlikni rivojlantirish – ishchilarning va ish beruvchilarning huquqlari hurmat qilinadi, ishonchli iqtisodiy muhit yaratiladi.

- Ma’naviy kamolot – halol mehnat insonni mas’uliyatli, sabrli va halol qiladi, shaxsiy va ruhiy taraqqiyotga xizmat qiladi.

Masalan, fermer, hunarmand yoki tadbirkor o‘z ishini halol va adolatli bajarib, jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojiga hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, jamiyatda boylikning adolatli taqsimlanishi kambag‘allik va ishsizlikni kamaytiradi.

11. Halol mehnat va zamonaviy iqtisodiyot

Bugungi kunda halol mehnat va shari‘at prinsiplari zamonaviy iqtisodiyotda ham amaliy ahamiyatga ega:

- Ish haqi va mehnat sharoitlarini yaxshilash – ishchilarning huquqlari himoya qilinadi.
- Biznes va savdoning shaffofligi – firib va yolg‘on reklama yo‘q, iqtisodiy faoliyat halol yo‘l bilan olib boriladi.
- Ijtimoiy mas‘uliyat – kompaniyalar va tadbirkorlar jamiyat farovonligi uchun loyihalarni amalga oshiradi.

Islom dinida halol mehnat va iqtisodiy munosabatlar insonning shaxsiy kamoloti, ma‘naviy pokligi va jamiyatdagi barqarorlikni ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Halol mehnat orqali inson o‘z burchini bajaradi, jamiyatda ishonch va hamkorlik muhitini rivojlantiradi, boylikni adolatli taqsimlash orqali ijtimoiy adolatni mustahkamlaydi. Shari‘at prinsiplari iqtisodiy faoliyatning har bir sohasida halollik va adolatni ta‘minlaydi. Savdo, tijorat va moliyaviy operatsiyalarda firibgarlik, riba va adolatsizlik taqiqlanadi, mehnatga hurmat ko‘rsatiladi. Bu tamoyillar jamiyatdagi farovonlik va barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Buxoriy, Muslim rivoyatlari – Payg‘ambarimiz (s.a.v.)ning halol mehnat va iqtisodiy adolatga oid hadislar to‘plami.
2. Abdulloh ibn Umar, “Islomda mehnat va moliya ta‘limoti”, Toshkent, 2018.
3. Al-Qaradawi, Yusuf, Fiqh al-Muamalat (Islamic Commercial Jurisprudence), Cairo, 2005.
4. Hasan, M., Islom iqtisodiyoti va jamiyat barqarorligi, Samarqand, 2020.
5. Sayyid Qutb, Islomiy iqtisodiy va ijtimoiy prinsiplar, Qohira, 1999.